

ХАГСКИЯТ ТРИБУНАЛ –
ДИПЛОМАТИЧЕСКО ЗАДКУЛИСИЕ
И ПОЛИТИЧЕСКО
ПРАВОСЪДИЕ “AD HOC”

Ангелина Марковска

THE HAGUE TRIBUNAL –
DIPLOMATIC BACKSTAGE
AND POLITICAL JUSTICE “AD HOC”

Angelina Markovska

Abstract. The Hague tribunal is anything but a model for the enforcement of liberal rules. Its emergence is a classic example of diplomatic impotence and clever use of a “legal ideal” to push a particular political and legal agenda.

Key words: tribunal, political, justice “ad hoc”, diplomacy, liberal rules.

Международният наказателен трибунал за бивша Югославия (МНТБЮ) е замислен и реализиран като инструмент на ситуационната политика. Зад заявката да се превърне в ефикасен модел за прилагане на международно хуманитарно право стои т.нар. правосъдие *ad hoc*, в смисъл на временно, създадено по конкретен повод, при извънредни обстоятелства или за конкретно лице. Съдът *ad hoc*, доколкото остава извън общоприетите норми на правосъдието, не е същински съд, а според някои изследователи на материята – инструмент за политическа саморазправа.

Трибуналят в Хага се оказва всичко друго, но не и образец за налагане на либерални правни норми. Неговата поява е класически пример за дипломатическо безсилие и ловко използване на един „юридически идеал“ за прокарване на определен политически и правен дневен ред. В продължение на две години светът толерира телевизионни кадри и новини, които неутрално нарича „югославски войни“. Изпраща посредници, за да „апробират“ мирни планове в обречени на неуспех инициативи и никога не се намесва, за да спре войните със сила. След десетки нарушени резолюции, в края на 1992 г. Съве-

тът за сигурност на ООН приема още една – Резолюция 827, с която създава временно действащ извънреден правораздавателен орган, наречен за кратко Трибунал за Югославия. Настаняват го в столицата на Холандия. Онова, което дипломатията не се осмелява, трябва да бъде свършено от юристи, подбрани от цял свят, а именно: да се назоват конкретните виновници за военните престъпления, извършени на територията на бивша Югославия в периода 1992–1999 г.

Почти по същото време, отново с резолюция на Съвета за сигурност на ООН, е създаден втори извънреден международен трибунал, този за разглеждане на престъпленията в Руанда (Резолюция 955 от 8.11.1994 г.). Базиран е в град Аруша, Танзания. Двата трибунала имат много общо помежду си. Първо: и двата са създадени на една и съща основа: доказан факт на мащабни и систематично извършени престъпления срещу цивилното население; желание за прекратяване на климата на безнаказаност; нежелание на съответните страни да упражнят адекватно правосъдие в националните си граници. Второ: двата временни трибунала имат обща юрисдикция и разследват четири групи престъпления: геноцид, престъпления срещу човечеството, военни престъпления и тежки нарушения на Женевските конвенции¹ от 12 август 1949 г. Трето: на структурно равнище и двата трибунала се обслужват от една и съща обща Апелативна камара – последна инстанция (Ваксберг 2006: 12).

Почти във всички изследвания, посветени на трибуналите за бивша Югославия и Руанда, се засягат въпросите за историческата аналогия с трибуналите в Нюрнберг и Токио, създадени след Втората световна война (ВСВ). Връзката е най-вече по линия на т.нар. „романтичен проект“ за създаване на един постоянно действащ орган на международното правосъдие, който след повече от 60 години усилия през 2002 г. се увенчава с успех, когато своята работа започва постоянният Международен наказателен съд (създаден съгласно Римския статут от 17.07.1998 г.)².

¹ Четири на брой, Женевските конвенции са най-важната съставка на международното хуманитарно право, чиято цел е ограничаване на човешките страдания по време на въоръжен конфликт и предотвратяване на зверствата, варварските изстъпления и деградацията.

² <http://www.icc-cpi.int>

Безсилието на западните сили и на ООН да реагират твърдо, намесвайки се категорично в конфликтите в Югославия и Руанда, е компенсирано до голяма степен посредством създаването на трибуналите. Благородната идея за посочване и наказване на извършителите на престъпленията в Югославия и в Руанда не им е вменена реално. За това свидетелстват пренебрежително niskият бюджет, заделен от ООН, лошите условия на работа, липсата на правомощия за арестуване на заподозрените. Работата на юристите в тези по-скоро фиктивни в самото начало институции следва един и същ подход: повдигане на обвинения към високопоставени идеолози на насилието, както и към преките извършители на престъпленията; изискване на арестите им. След което тези случаи биват използвани като прецедент и доказателство за институционална ефективност, оправдаваща исканията за увеличаване на оперативния им бюджет. Подходът се оказва успешен. От фикция институциите на двата временни трибунала се превръщат в работещи, макар и спорни, органи на международното правосъдие. Бюджетът и престижът им нарастват ежегодно.

Мейнстрийм изследванията по темата за МНТБЮ обичайно свързват неговата поява с усилията на немския външен министър Клаус Кинкел, което до голяма степен отговаря на истината. Най-ранните призови за създаването му обаче имат вътрешен произход. През май 1991 г. в статия, озаглавена „Нюрнберг сега“ и публикувана в сръбския вестник „Борба“, белградският журналист Мирко Кларин апелира за даване под съд на югославските военнопръстъпници превантивно, позовавайки се на престъпленията, които вече са извършени на територията на Югославската федерация, надявайки се по този начин да бъдат предотвратени случаи на бъдеща жестокост. Статията на Кларин изобилства с препратки към юридически документи и вече доказани престъпления от времето на Нюрнбергския процес след ВСВ, които да бъдат използвани по презумпция и в югославския случай (Klarin 1991: 3).

В самото начало на конфликта международната общност, в това число и редица правозащитни организации, са разделени в преценките и готовността си за намеса в Югославия. Започването на съдебно преследване срещу виновниците за престъпленията би

могло да затрудни и дори да стопира преговорния процес по уреждане на конфликта. От друга страна, както отбелязва в изследването си Д. Узунова, настойчивите апели от страна на женски неправителствени организации за регистрирани случаи на сексуално насилие в ареалите на конфликта, също не провокират активност, както се оказва впоследствие поради неиздържан юридически ход (Узунова 2018: 375). В началото на 90-те години на миналия век консолидация между отделните правозащитни организации по отношение значението на понятията „изнасилване“ и „сексуално насилие“ в правния смисъл на думата няма, още повече, че дотогава подобни престъпления не са обект на международни наказателни трибунали (в дневния ред на Нюрнбергския и Токийски процес след ВСВ, „сексуалното насилие“ не е предмет на разглеждане).

До този момент са протекли само някои най-повърхностни разследвания на военните престъпления в Югославия, като в опитите си да останат „неутрални“ международният Червен кръст и Върховният комисар за бежанците към ООН докладват основно за най-драстичните случаи на проявена жестокост от страна на сръбските войници, споменавайки ги заедно с тези, извършени от бошняци и хървати, без да ги степенуват (Stiglmeier 1994: 25).

От август 1992 г. един след друг се появяват доклади, свидетелстващи за случаи на нарушени права на човека в Югославия. Ангажират се изследователи, неправителствени организации, като „Амнести Интернешънъл“, „Хюман Райтс Уотч“, „Международна правна група по правата на човека“ и др. В чуждестранния печат се публикуват статии на аналогична тематика. Ситуацията придобива размерите на целенасочена кампания, включваща усилията на национални и международни неправителствени организации, боравещи с исторически препратки за престъпленията, извършени от нацистите по време на ВСВ. Аналогиите с Холокоста не са случайни, особено когато става въпрос за обосновано външнополитическо решение. Според професор Майкъл Деш от университета Нотърдам историческото позоваване на Холокоста не е случайно. Историческите аналогии се използват за моделиране на обществени настроения не само от политиците, но и от неправителствените организации с цел оказване на публичен обществен натиск върху вземащите управленски

решения³. Моделът на историческите аналогии е използван и в обосновката за необходимостта от създаване на трибунал за бивша Югославия.

Легитимността на Хагския трибунал трудно може да се защити с предлагания от историята прецедент, какъвто е създаденият през 1945 г. Международен военен трибунал, известен като Нюрнбергски. Последният има своя правна основа – по това време не съществува друг орган на международната общност, който да предяви наказателна отговорност към нацистката върхушка. В сравнителен план можем да кажем, че нищо не е налагало да се бърза със създаването на МНТБЮ през 1993 г. още повече, че предстояло учредяването на постоянен легитимен Международен наказателен съд и всички обвинения за геноцид, престъпления срещу човечеството и др. е можело да бъдат внесени за разглеждане от него. Създаването на този орган е можело да бъде ускорено още тогава, за да бъдат задвижени по всички правила на международното наказателно правосъдие производствата по отговорността за извършените в Югославия или другаде престъпления.

Трибуналет в Хага не се създава като независим съд и не работи по правилата на международното наказателно правосъдие. Той се появява с Резолюция на ООН, зависим от НАТО, и по правила, които сам създава и приема (Хагският трибунал сам определя правилата на производството както при първата, така и при апелативната инстанция – вж. чл. 15 от Устава на МНТБЮ). А според френския адвокат Жак Верже: *Хагският трибунал е създаден изключително и само за Югославия, което противоречи на принципа за универсалния характер на справедливостта* (Вълаков 2006: 67).

На по-късен етап историческите аналогии като аргумент за създаването на трибунала маскират нежеланието на международната общност да се намеси директно в конфликта, а трибуналет „измива ръцете им“.

Както твърди в статията си Олга Стоянова: „модерните демо-

³ Т.нар. от американските изследователи Маргарет Кек и Катрин Сикинк „политика на символите“, изразяваща се в позоваване на символи/действия/ исторически факти, които придават смисъл на определена ситуация за дадена аудитория, която често се намира на разстояние от реалността.

крации винаги са придружени от голяма доза политически популизъм“ (Стоянова 2017: 165). В отговор на силния публичен натиск, придобил характера на кампанийност, през август 1992 г. Комисията по правата на човека към ООН се задейства, като назначава свой специален докладчик – полският политик Тадеуш Мазовецки. Задачата му е да разследва случаите на нарушени права на човека на територията на бивша Югославия. В заключенията на Мазовецки притеснителни са констатациите за изнасилването като инструмент на войната. В конкретния случай то обслужва две цели – от една страна, за директна заплаха спрямо жертвите, а от друга – като метод за „етническо прочистване“⁴.

Тези първоначални, спорадични опити за реакция от страна на международната общност са без особен дълготраен ефект. Реално идеята за създаване на Международен трибунал за военните престъпления в бивша Югославия циркулира активно още по време на Лондонската и Женевската конференция от 1992 г.

На 16 август 1992 г. се провежда една от ключовите за съдбата на бивша Югославия конференции – тази в Лондон. Конференцията е знаменателна и заради изявленията на външните министри на Германия и Франция, съответно Клаус Кинкел и Роланд Дюма. И двамата изразяват дълбокото си възмущение от войната, която се „води в сърцето на Европа и подкопава доверието за ново европейско начало“ и призовават за създаване на Международен съд за военните престъпления в бивша Югославия“ (Cassese 1992: 39–41). Обръщенията на двамата външни министри често са посочвани като дипломатическата искра, дала началото на трибунала.

По думите на дипломатическия кореспондент към френския в-к „Либерасион“ и швейцарския „Льо Темпс“ – проф. Пиер Хазан, конференцията в Лондон е еманация на европейската надменност (Hazan 2004: 19). Констатацията на проф. Хазан никак не е далеч от истината, като се има предвид положението, в което се намира г-н Кинкел по това време, през април 1992 г., няколко месеца след изнадавването му избиране за външен министър на Германия. До тога-

⁴ Самият термин „етническо прочистване“ в случая съвсем не е еднозначен. Експлоатира се само в контекста на Югославската война и не се приема за престъпление, което принадлежи към обичайното международно право.

ва е правосъден министър, с имидж на креативен и нетрадиционен политик, готов на крайни действия, когато се наложи. За решителността му свидетелстват два факта от неговата политическа биография на правосъден министър: ключовият натиск, който оказва за връщането на бившия източногермански лидер – Ерих Хонекер, и успехът в публичните преговори с терористичната групировка „Фракция „Червена армия“ за прекратяване на терористичните им акции, под заплаха от реципрочни действия от страна на германското правителство. В професионалното CV на Кинкел влиза и поста шеф на немските тайни служби в периода 1979–1982 г. Именно тази позиция дава най-голямо основание на редица немски анализатори да го спрягат като наследник на Ханс-Дитрих Геншер, който изненадващо, след 18 години служба като външен министър, се оттегля. След продължило цели 36 часа напрегнато заседание на Партията на свободните демократи – коалиционни партньори в правителството на Хелмут Кол, в последния момент номинацията за външен министър на Германия в лицето на г-жа Ирмгард Шветцер е подменена с тази на Клаус Кинкел.

Първите месеци от началото на мандата на Кинкел като външен министър съвпадат с комплицираната вътрешно- и външнополитическа обстановка. В края на юли 1992 г. Германия е разочарована от своите европейски партньори, най-вече Франция и Великобритания, които отказват да приемат повече бежанците, идващи от Югославия. От 425 000 души, които успяват да избягат, Германия приема повече от 200 000. Австрия и Унгария – повече от 50 000 души всяка, Швеция – почти 45 000, Швейцария – около 17 500. Но според списък на Комисията за бежанците към ООН други европейски държави изостават значително. Франция и Великобритания приемат по-малко от 1200 бежанци. Белгия и Финландия – по-малко от 1000, Испания – 120, а Гърция – едва 7.

Дебатът за бежанците от Балканите се превръща в изпитание за единството между европейските партньори. На срещата на външните министри на Европейската общност през юли 1992 г. Кинкел излиза с декларация, в която настоява всяка от 12-те държави членки на Общността да приеме колкото се може повече бежанци. След като е бламиран при гласуването, „недипломатичната“ му и неприк-

рита ярост отприщва серия от остри изявления и от страна на германските политици и от страна на европейските им партньори. На Женевската конференция за бежанците френският външен министър (по-късно партньор на Кинкел в настойчивото и последователно лобиране за създаване на Трибунала) Роланд Дюма твърдо отхвърля критиките, отправени към политиката на френското правителство. От друга страна, Кинкел попада под силен обществен натиск заради нерешителната си в самото начало политика по отношение на бежанците от Балканите и опитите да стопа тяхното по-нататъшно приемане с оправданието, че Германия е така или иначе „препълнена“ с хора, търсещи убежище от цял свят. Силният граждански импулс, израз на дълбока съпричастност към съдбата на бежанците, променя до голяма степен позицията и политиката на немското правителство. Когато в края на същия месец повече от 5000 бежанци от Босна пристигат с влакове на немските гари, те са посрещнати топло от местните граждани с цветя, с пакети храна и облекло, някои дори са настанени като гости в домовете им.

Политическата линия на Кинкел следва традицията на реал-политиката, свързана с налагането на Германия като водеща държава в европейското политическо пространство и превръщането ѝ в незаобиколим фактор за стабилността на региона. Международната ситуация предлага необходимите условия за това. За първи път две години след Обединението си Германия получава шанс да поеме водещата роля в политическите дела на Европа, съизмерими с нарасналата ѝ икономическа мощ. Възползвайки се до голяма степен от безпомощността на останалите европейски държави да предложат работещо решение за югославския конфликт и опитвайки се да отговори на обществените очаквания в страната си за подкрепа на бежанците от Балканите, бившият шеф на немските тайни служби използва по брилянтен начин създалата се ситуация, трупайки дивиденди не само за собствения си политически имидж, но и за Германия.

Идеята за създаване на Трибунала съвпада темпорално с насъщването на Германия да получи постоянно място в Съвета за сигурност на ООН, което се посреща резервирано от останалите членове. Опасенията им са, че подобна промяна би довела и до други изменения в структурата на ООН. Случайно или не, предложението

за немската кандидатура за постоянно място в Съвета за сигурност на ООН е включено заедно с идеята за създаване на МНТБЮ в един общ адрес на г-н Кинкел, отправен към Общото събрание на организацията през септември 1992 г. (Cassese 1992, 43–47). За да парира основния аргумент против даването на постоянно място на Германия в Съвета, а именно конституционната забрана за включване на немски военни части в мисии извън юрисдикцията на НАТО, външният министър Кинкел инициира поправка на немската Конституция в три основни пункта, които дават право за участие на немски въоръжени сили в мироопазващи и мироналагащи операции на ООН (въпреки че в края на Кувейтската криза в Персийския залив е изпратен немски миночистач; войниците от Бундесвера изграждат палаткови градове за кюрдските бежанци в Иран; хеликоптери и персонал обслужват мисиите на ООН в Ирак; санитарни части са пратени в Камбоджа; граничари и полицаи поддържат споразуменията на ООН в Намибия (Thiee 1991: 22).

Обвързването на немския интерес във външнополитически план с проекта за създаване на МНТБЮ, който да започне разследване на военните престъпления в Югославия и да произведе съдебни процеси, е прозорлив дипломатически ход, увеличаващ „тежестта“ и авторитета на Германия като ключов международен субект. На същата среща на Генералната асамблея на ООН Кинкел настоява и за премахване на ембаргото, наложено на Босненско-Хърватската федерация, както и за създаване на защитена от полети зона над Босна. За да избегне аналогиите с акциите на хитлеристкия режим на Балканите и за да успокои някои от вътрешнополитическите си опоненти, Кинкел изрично отбелязва, че Германия няма да участва със свои военни части от името на ООН в югославския конфликт. Приносът на Кинкел за създаването на МНТБЮ е безспорен, макар и освободен от алтруистични подбуди.

Позиционирането на събитията в по-широка рамка очертава и други ключови участници, изиграли не по-малка роля в този процес. Един от тях е бившият държавен секретар в правителството на президента Джордж Х. У. Буш – Лорънс Игълбъргър (дек. 1992 – ян. 1993). Г-н Игълбъргър е бивш посланик на САЩ в Югославия, откъдето идва и прозвището му „Лорънс на Балканите“ (по аналогия с Лорънс Арабски

– бел.а., А.М.). Игълбъргър е политик със сериозен, дългогодишен опит в Държавния департамент, протеже на Хенри Кисинджър и един от най-близките му сътрудници в мозъчния тръст – Кисинджър Асо-сиейшънс, създаден през 1982 г.

Игълбъргър според мнозина изследователи на Трибунала поставя т.нар. алтруистична основа за неговото създаване, произнасяйки знаменателната си реч, останала в историята като „назоваване на имената“ (“naming names speech”) на конференцията в Женева през декември 1992 г.: ... *И най-накрая знаем кои са политическите лидери, пред които военните командири са били – и все още са – отговорни. Нека да започна със самите престъпления, фактите от които са безспорни* (Cassese 1992: 67–69). В продължението Игълбъргър посочва имената на седем нископоставени служители (четирима сърби, двама хървати и един мюсюлманин), които трябва да бъдат разследвани за военни престъпления. Това, което „взривява“ дипломацията на Женевската конференция, е назоваването имената на политическите лидери, с които паралелно по линия на плана „Ванс–Оуен“ тече финалната фаза от преговорния процес в опит за мирно уреждане на югославския конфликт: ... *Слободан Милошевич, президентът на Сърбия, Радован Караджич, самообявилият се президент на Сръбската босненска република, и генерал Ратко Младич, командир на босненските сръбски военни сили, в крайна сметка трябва да обяснят дали са се стремили да гарантират, както изисква международното право, че военните им сили действат в съответствие с международното право, и ако е така, по какъв начин са го направили...* (Cassese 1992: 67–69).

За да бъде правилно разбрана, речта на Игълбъргър трябва да се анализира в по-широкия контекст на американската външна политика по отношение на югославския конфликт и самата международна обстановка към този момент. Както твърди Филип Узунов, преди всичко Женевската конференция не е случаен акт, тя е продължение на Лондонската конференция от август 1992 г., когато немският външен министър за първи път открито настоява за създаване на Трибунала за военни престъпления в Югославия (Узунов 2005: 145). Освен това два важни факта не бива да бъдат пропускани – единият е, че по време на провеждане на конференцията в Женева в съседната

зала на сградата текат ключовите преговори за консолидиране усилията на ЕО и ООН по отношение на плана „Ванс–Оуен“, предвиждаш започването на мирни преговори с лидерите на босненските сърби и Слободан Милошеви, а другият е – работата на Комисия 780, създадена с финансовата подкрепа на САЩ. На 6 октомври 1992 г. Съветът за сигурност на ООН единодушно дава подкрепата си и приема Резолюция 780, уреждаща създаването на „Експертна комисия“, по известна като Комисия 780, която да започне „международно разследване на престъпленията срещу човечеството“, извършени на територията на бившата Югославска федерация (Cassese 1992: 65).

В контекста на споменатите по-горе факти речта на Игълбъргър е всичко друго, но не и проява на алтруизъм. Тя всъщност осуетява приемането на плана „Ванс–Оуен“, тъй като няма как да се преговаря със сръбските лидери, които същевременно са и обект на съдебно преследване. Голяма част от западните политици не прикриват възмущението си в този момент от американския държавен секретар. Самият Дейвид Оуен⁵ по-късно, по време на показанията си по делото „Милошевич“, свидетелства за огромния пропуск на ЕО да консолидира позициите си около плана „Ванс–Оуен“ през декември 1992 г. и да използва готовността и благоразположението за преговори на Слободан Милошевич, с което войната щеше да приключи още тогава, а ужасът в Сребреница нямаше да се случи (Owen 2003: 98).

Мненията около причините за произнасянето на прословутата “naming names speech” на Игълбъргър са полярни. От една страна, в края на своето управление администрацията на Буш се опитва да създаде впечатление за ангажираност по югославския конфликт, като апелира за оказване на натиск със сила върху „босненските сръбски националисти, опитващи се да разрушат Босна и Херцеговина“. Интересно е, че в този момент позициите на Германия и САЩ учудващо съвпадат, което е видно и от реториката на германския външен министър Клаус Кинкел и на американския държавен секретар

⁵ Лорд Дейвид Оуен, британски политик и дипломат, съпредседател на Международната конференция за бивша Югославия на ЕО от 1992 до 1995 г. Участва в разработването на два мирни плана за Босна – планът „Ванс–Оуен“ и планът „Оуен–Столтенберг“ – провалили се и двата през 1993 г.

Лорънс Игълбъргър. И двамата в диапазон от един месец разлика произнасят официални обръщения на легитимни международни форуми, в които настояват за едно и също: създаване на трибунал за Югославия; създаване на зона забранена за полети над Босна; вдигане на оръжейното ембарго, наложено от ООН върху Босненско-Хърватската федерация. Според изказване на бившия генерален инспектор на въоръжените сили на ФРГ – Клаус Нойман – от 1992 г. след Обединението на Германия през 1990 г. държавата повишава международния си авторитет, превръщайки се в реален фактор за стабилността в Европа и най-вече в желан партньор: *Германската република може да бъде новото грънчарското колело на западната европейска общност, но никога повече просто наблюдател на изострящата се конфронтация в Европа.* Какво точно има предвид Нойман с метафората „грънчарско колело“? Анализирайки военната операция на НАТО в Югославия, той стига до заключението, че територията на Германия е главният опорен и изходен пункт за военни действия в дадената посока. Като доказателство за това служат и анализите в Бялата книга на германското Министерство на отбраната от 1994 г., където се акцентира преди всичко върху определящото геополитическо междинно положение на Германия като изходен пункт към главни конфликтни зони. В същия документ като такива зони са посочени Балканите, „ислямската кризисна дъга“, Кюрдистан, Кавказието и Средна Азия.

Съмненията за съществуването на „втори план“, маскиран зад “naming names speech” на Игълбъргър, са подсилени и от няколко интересни съвпадения. Първо, в следващи интервюта Игълбъргър споделя, че речта е импровизация, непосредствено вдъхновена от случайна среща по време на Женевската конференцията през 1992 г. с оцелелия от Холокоста носител на Нобелова награда за мир – Ели Визел, който му напомнил, че САЩ не бива да стоят безучастни пред лицето на престъпленията срещу човечеството, които се извършват в Босна. Според свидетелствата обаче на бившия съветник на Игълбъргър по въпросите на военните престъпления – щатския адвокат Майкъл Шарф, спекулацията „случайна среща“ с Визел като повратен момент и повод за промяна в първоначалното съдържание на речта съвсем не е толкова „случайна“. Самият Шарф е натоварен

със задачата да прегледа и редактира прословутата “naming names speech” седмици преди нейното произнасяне, за да гарантира прецизното позоваване на определени правни норми и квалификации (Scharf 1997: 44). Замислена от самото начало като тип „импромтю“, “naming names speech” носи всички белези, присъщи за този стил – неподправеност, първосигналност, емоционално въздействие, оставя впечатление за искреност на говорещия, неформалност, което всъщност е търсеният ефект.

Второ, изказването на Игълбъргър съвпада с нарастващия авторитет на създадената през октомври 1992 г. Комисия 780 (финансирана в голяма степен от САЩ). Първата среща на Комисията, т.нар. инаугурация, „съвпада“ със срещата на върха по плана „Ванс–Оуен“ в Женева и речта на американския държавен секретар в съседната конферентна зала. Нещо повече, “naming names speech” до голяма степен се превръща в основа на излезлия през февруари 1993 г. първи междинен доклад на Комисията от разследването на военните престъпления в Югославия, който тя предоставя на Съвета за сигурност на ООН. Значението на този доклад е безспорно, тъй като той задава законовата и политическата рамка на Резолюция 808 на Съвета за сигурност от 22 февруари, прокламираща създаване на Трибунала за Югославия. В междинния доклад на Комисия 780 откриваме 3 ключови препоръки: създаване на “ad hoc” (временен) трибунал; поставянето му под юрисдикцията на Съвета за сигурност на ООН; случайно или не, предоставя доказателства в подкрепа на „дипломатическата бомба“, хвърлена от Игълбъргър в края на мандата му на Женевската конференция през декември 1992 г. (Morris, Scharf 1992: 325).

Номинираният от САЩ и избран за докладчик, а по-късно и за шеф на Комисия 780, университетският преподавател Шериф Басиоуни, признава за връзката между доклада на Комисията и речта на Игълбъргър, която, ако не друго, то със сигурност подкопава усилията на ЕО и ООН да намерят мирно решение на югославския конфликт: *Последното нещо, което поддръжниците на плана „Ванс–Оуен“ искаха, беше да се създаде Комисия от експерти, която да докаже всички обвинения, направени от секретар Игълбъргър в речта му. Приоритет по това време беше постигането*

на политическо решение, а не на справедливо такова. Съществуват сериозни опасения, че една такава Комисия щеше да се превърне в пречка за политическото уреждане на конфликта (Morris, Scharf 1992: 44).

Това изказване още повече привлича общественото внимание към работата на Комисия 780, от една страна, а от друга – я прави силно подозрителна, най-вече поради подчертаното влияние, което САЩ упражняват върху нея още с прокарването на решението за създаването ѝ през октомври 1992 г.

Отново според дипломата и вътрешен човек Майкъл Шарф Държавният департамент на САЩ лансира идеята за специална „Комисия за военните престъпления“ и подкрепя създаването ѝ още през август 1992 г., когато провежда серия от дипломатически преговори и подготвя проекторезолюции, които в крайна сметка довеждат до създаването на независима комисия от експерти, съгласно текста на Резолюция 780 (Morris, Scharf 1992: 38–42).

„Топлата връзка“ между Комисията и САЩ може да бъде проследена и по линия на финансирането ѝ. В самото начало САЩ са първата държава член на Съвета за сигурност на ООН, която дарява 500 000 щатски долара за бюджета ѝ (януари 1993 г.). С времето ООН отделя все по-малко средства за нейната работа, което налага преместването ѝ през септември 1993 г. със съдействието на САЩ в Университета „Де Пол“ в Чикаго, където г-н Басиоуни преподава право. Той е избран за председател на Комисията, а САЩ му предоставят чрез университета допълнително финансиране, възможности за командировки и най-важното – защита от страна на ФБР (Morris, Scharf 1992: 45–47). Въпреки протестите от страна на Службата по правни въпроси към ООН, че „частно финансиране“ не може да бъде предоставяно на комисия, работеща под юрисдикцията на Съвета за сигурност на ООН, такова ѝ е предоставено за сметка на задържани умислено средства от страна на САЩ, първоначално предвидени да влязат в бюджета на ООН (Morris & Scharf 1992: 41).

Комисия 780 е петчленна. Функционира от 26 октомври 1992 до април 1994 г. За този период тя провежда 12 сесии и инициира серия от проучвания, изследвания на място, интервюта, ползвайки се от финансовата подкрепа на правителства и НПО-та. Едно от

най-големите ѝ постижения е създадената база данни с регистрирани нарушения на Женевските конвенции и международното право, извършени по време на югославския конфлиkt. Изготви два междинни рапорта от февруари и октомври 1993 г. до Генералния секретар на Съвета за сигурност на ООН (Бутрос Бутрос Гали), който докладва на президента на Съвета за сигурност. И един заключителен доклад. В Комисията са включени: Фритц Калшовен (Холандия) – председател; Шериф Басиоуни (Египет); Уилям Фенрик (Канада); Кеба Мабайе (Сенегал) и Торкел Опсал (Норвегия). През октомври 1993 г. Калшовен подава оставка поради здравословни проблеми и е заменен като председател от г-н Басиоуни, лична номинация на Генералния секретар Бутрос Бутрос Гали. Друг член на Комисията – г-н Опсал – умира внезапно и като нови членове са включени две дами – Кристине Клерин (Холандия) и Хане Грийв (Норвегия).

Първоначално Комисия 780 се финансира със средства от регулярния бюджет на ООН. По-късно, през март 1993 г. по инициатива на Генералния секретар на Съвета за сигурност на ООН се създава и специален дарителски фонд, който от 1994 г. изцяло поема издръжката на Комисията. Според официалния доклад на Бутрос Бутрос Гали сумата във фонда достига 1 320 631 щатски долара, основно правителствени или персонални дарения. Отделно финансирането на създадената база данни е подсигурено от страна на университета „Де Пол“ в Чикаго и към 30 април 1994 г. вече надхвърля 1 млн. долара.

Комисия 780 работи основно в три направления: 1) събиране и анализ на информация, създаване на база данни; 2) провеждане на собствени разследвания на място; 3) поддържане на връзки с отделни правителства, които да разследват на терен вместо нея.

Всеки от членовете на Комисията е натоварен с определена задача. Г-н Басиоуни отговаря за събирането и обработката на информация, както и за въвеждането ѝ в базата данни. Под негово ръководство студенти и научни работници от чикагския университет „Де Пол“ въвеждат данните, обработват ги, анализират ги, обобщават ги. Към края на април 1994 г. цялата информацията от базата данни е предоставена на прокуратурата на Трибунала за бивша Югославия. Събраните и описани случаи на насилие, военни престъпления и т.н. се използват за повдигане на обвинения и привличане на свидетели.

Документацията е във внушителния размер от 64 000 страници и включва разследвания и рапорти, направени от правителства, НПО-та и други източници на информация. В допълнение е създадена и специална библиотека с видеозаписи (над 300 часа), направени от обществени и частни телевизии. По-голямата част от видеоархива е изготвена с доброволната подкрепа на компания „Линдън Продакшън“, Лос Анджелис, Калифорния.

Рапортите на експертите от университета „Де Пол“ са включени като приложения във финалния доклад на Комисия 780 и са посветени на следните ключови въпроси: „Военна структура на участниците в конфликта“, „Специални сили“, „Етническо прочистване“, „Обсадата на Сараево“, „Изнасилване и други форми на сексуално насилие“, „Принудителни лагери“, „Масови гробове“.

Самият Басиоуни в студия, посветена на работата на Комисията, публикувана в престижния Американски журнал по международно право от 1994 г. (Bassiouni 1994), признава, че нито Комисията, нито изследователите, отговорни за изготвяне на базата данни, са съпоставяли и верифицирали информацията, която получават от различните източници. Това е трудоемка и почти непосилна задача. Освен да се опитат да елиминират, доколкото е възможно повторенията, друго свързано с проверката и релевантността на фактите не е правено. Подобрения в тази посока започват едва след октомври 1993 г. и то не в пълна степен (Bassiouni 1994: 14–15). Този факт би могъл да постави под въпрос достоверността и акуратността на самите факти, върху които прокуратурата построява своята теза и формулира обвиненията за целите на Хагския трибунал.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

1. **Ваксберг 2006:** Ваксберг, Т. *Милошевич и Трибуналът. Личен поглед към един незвършен процес.* София. // **Vaksberg 2006:** Vaksberg, T. *Miloshevich i Tribunalat. Lichen pogled kam edin nezavarshen protses.* Sofia.
2. **Вълканов 2006:** Вълканов, В. *Те го убиха.* София. // **Valkanov 2006:** Valkanov, V. *Te go ubiha.* Sofia.
3. **Стоянова 2017:** Стоянова, О. *Демокрация и политически популизъм. Политики на развитие в България и на Балканите,* В. Бузов (ред.). В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, с. 164–176. // **Stoyanova 2017:** Stoyanova,

О. Demolrasia i politicheski populizam. *Politiki na razvitie v Balgaria i na Balkanite*, V. Buzov (red.). V. Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, s. 164–176.

4. **Узунова 2018:** Uzunova, D. The Role of Women in the Contemporary Democratic Society. *International Political Science Conference: Development, Democracy and Society in the Contemporary World*, A. Taranu (ed.). Bologna: Filodritto Editore, pp. 373–377.

5. **Узунов 2005:** Узунов, Ф. *От Корея до Босна. Американски стратегии в съвременните локални войни и конфликти*. В. Търново. // **Uzunov 2005:** Uzunov, F. *Ot Koreya do Bosna. Amerikanski strategii v savremennite lokalni voyni i konflikti*. V. Tarnovo.

6. **Bassiouni 1994:** Bassiouni, Ch. Crimes Against Humanity in International Criminal Law. *The American Journal of International Law*, 4 (October), pp. 204–205.

7. **Cassese 1992:** Cassese, A. *International Law in a Divided World*. Oxford.

8. **Hazan 2004:** Hazan, P. *Justice in a Time of War*. Oxford.

9. **Klarin 1991:** Klarin, M. Nuremberg Now! *Borba*, Belgrade, 105 (May), p. 3.

10. **Morris, Scharf 1995:** Morris, V., M. Scharf. *An Insider's Guide to the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. New York.

11. **Owen 1995:** Owen, D. *Balkan Odyssey*. London.

12. **Sharf 1997:** Sharf, M. *A Critique of the Yugoslavia War Crimes Tribunal in Report of the International Law Association on an International Criminal Court*. Denver.

13. **Stiglmayer 1994:** Stiglmayer, A. *Mass rape: the war against women in Bosnia-Herzegovina*. Nebraska.

14. **Thiee 1991:** Thiee, J. Deutschland in Turbulenzen. *Europaeische Rundschau*, 11 (Märzt). S. 2–3.